

1.2. Hudobná pedagogika v systéme vied

Hlavným znakom každej vedy je, že na základe štúdia a zovšeobecňovania vedeckých faktov sa poznávajú zákonitosti jej vývinu. Uvedená všeobecná interpretácia sa v podstate môže použiť i na hudobnú pedagogiku. Jej vývin je spojený so vznikom hudobných prejavov a dlhodobo nemennými spôsobmi odovzdávania hudobných prejavov z generácie na generáciu /napríklad v Číne, arabských krajinách/. Tento proces je charakterizovaný pohybom od praktických hudobných prejavov, zručností, aktivít a dobových poznatkov, prechodom k hlbšiemu prenikaniu do podstaty skúmaných faktov, ako aj vývinom od špecializácie k diferenciacii hudobnej výchovy, hudobnej pedagogiky atď. Ved' ani vedy dnešného typu nemohli v starších dobách vystupovať v takých vyhranených podobách ako ich v súčasnosti poznáme, lebo vznikali až na vyššom stupni spoločenského vývoja /v renesancii a potom najmä v 18.a 19.storočí/. V popredí boli rôzne filozofické koncepcie /filozofia bola v podstate najdôležitejšou vedou, nakoľko zhŕňala dobové poznatky o svete/, ktoré nielenže splývali so vznikajúcimi podobami vied, ale sa aj vzájomne prekrývali svojimi postrehmi / mytologickými, náboženskými a kozmogonickými / na svet. Empirické výklady za týchto okolností boli často modifikované. Napríklad história bola

skôr literárnym rozprávaním ako vecným popisom minulosti, astronómia splyvala s astrológiou atď. Taktiež je nepopierateľné, že existujúce typy poznania mali aj inú podobu, funkciu, formu a pozíciu ako dnes. Dôkazom toho je i umenie, ktoré sa takmer neoddeľovalo od vedy.

Jeho význam zdôrazňoval už staroveký Východ⁵. Nespočíval však len v dosiahnutí umeleckej techniky či zručnosti, ale v kultivácii Iudského charakteru. Badať to najmä u filozofa Konfucia⁵ /jeho vplyv v čínskych dejinách bol analogický Sokratovmu na Západe/, ktorý pripisoval veľký význam hudbe a jej podielu pri formovaní Iudského charakteru. Zastával názor, že hudba je schopná ovplyvňovať Iudské myslenie, hoci vplyv účelovej hudby znevažoval.

V Iudskom myslení od starovekej orientálnej civilizácie cez stredovekých a renesančných umelcov, mysliteľov, astronómov dôležitá úloha patrila tiež predstave o „kozmickej harmónii“ o „hudbe sfér“. Vychádzalo sa z myšlienky, že všetko so všetkým súvisí, čo však bolo najčastejšie vyjadrované pomocou čísel a ich vzájomných pomerov. Napríklad prepojenie hudby a matematiky má korene u pytagorejcov, pokračovanie nachádzame u sv. Augustína, ako i pri stavbe barokových nástrojov a podobne. Číselná symbolika v tej dobe poskytovala priestor aj špekulatívnym vyhláseniam či výrokom, ako napríklad, že sedem tónov stupnice je postavených na „podobnosti“ s dovedy známymi siedmimi planétami /Saturna, Jupitera, Marsu, Slnka, Venuše, Merkura a Mesiaca /.

⁵ Staroveký Východ nepoužíval označenie pre ten - ktorý druh umenia. Podobne ako v starom Grécku existovali tu len dva okruhy umenia. Boli zahrnuté do tzv. „liou i“ - čo označovalo šestero umení (pôvodne šestero rastlín). Radili sa sem: li-obradý, jué - hudba, še-fukostreľba, ju-jazda na voze, šu-písanie, a šu-matematika, ktoré tvorili základ výchovy a vzdelávania. Jeden okruh umenia sa zoskupoval okolo hudby, ktorá neoznačovala len hudbu, ale i spojenie s tancom a poéziou (expresívne umenie). Druhý okruh vychádzal z písma a bol spojený s maliarstvom (konštruktívne umenie). Podobne to bolo i v starom Grécku. V starovekom Východe bol však význam umenia odlišný od západných pojmov (ako napr. techné, ars, art, Kunst), ktoré viac zdôrazňovali umeleckú techniku, zručnosť atď.

⁵ Konfucius nenapísal žiadnu knihu o estetike. Súbor jeho výrokov, myšlienok, „Hovory“ zostavili jeho žiaci. Najnovšia kniha o estetických názoroch Konfucia bola spracovaná Tomonobum Imamichim pod názvom - Estetické myslenie Východu.

Hoci hudba existovala v Iudskej spoločnosti odpradáva, napriek tomu v hudobnej histórii nenachádzame až do 16. a 17. storočia príbuzné pojmy a také poňatia hudby, ktoré by zodpovedali dnešnému hudobnému statusu. Napríklad stredoveký pojem „*musica*“ mal málo spoločného s našim chápaním hudby /špekulatívna pytagorejská hudba sfér tu bola pretransponovaná do metafyzického dualizmu, na jej teologických základoch sa formovala stredoveká hodnotová hudobná klasifikácia, ktorá hovorí o mravnej a nemravnej hudbe/ a pojem „*umenie*“ v zmysle tzv. krásnych umení sa zrodil až v baroku ako európska záležitosť. Samozrejme, že existujú poznatky aj o výchovnej činnosti, o hudbe, o výchove k hudbe, napríklad v kmeňových spoločenstvách /odovzdávanie tradície v rodinnom kruhu/, v orientálnych kultúrach /základom je individuálna výučba, živá demonštrácia, pri ktorej učitelia imituje predvedenú verziu melódie, rytmickej štruktúry atď./.

Do podoby vied typu pedagogiky, muzikológie, hudobnej pedagogiky sa uvedené okruhy poznatkov postupne sformovali až medzi 16.-19. storočím. Taktiež je nám známe, že odovzdávanie hudobnej tradície, prednesových návykov, praktík, rituálnych hudobných zvyklostí, čiastočne i výchova „špecialistov“ /napr. bubeníkov/ sa uskutočňovalo viac - menej pod vedením jedného „učiteľa“ s osobitými postupmi, pojmami, gestami atď. Výchova „hudobného tradovania“ vo svojej podstate niesla črty vtedajšej „celostnosti“, nakoľko neprebíhala diferencovane medzi teoretickou a praktickou časťou. K tejto problematike sa u nás vyjadril Oskár Elschek vo svojej práci „Hudobná veda v súčasnosti“. „Už v predchádzajúcich dobách však boli vytvorené hudobno-výchovné systémy a praktiky, na ktoré nadviazala renesancia. Formy ústnej tradície, ktorými sa po tisícročia uchovávali hudobné prejavy bez ich písomného záznamu, spočívali na každodennej empirii tvorenia a rozširovania hudobnej kultúry. Vývin novodobej pedagogiky mnohé z nich usústavnil, teoreticky zdôvodnil a utvoril

hudobno-výchovný systém. Pohľad Európana na otázky výchovy hudbou alebo k hudbe je vždy spojený so školskou predstavou. Preto dodnes vieme len málo o tých praktikách a technikách, ktoré na školskú sústavu nenadväzovali. Vieme málo o hudobno-výchovnom a hudobno - komunikatívnom systéme v tých kultúrach, v ktorých sa tradícia utvárala v rodinnom kruhu, v uzavretých spoločenstvách hudobníkov, ako je to napríklad v Iudových hudobných kultúrach, v hudbe kmeňových spoločenstiev".⁶ Z uvedeného vyplýva, že historicky staršie poznania s hudobno - pedagogickou relevanciou je potrebné aj v dnešnej dobe odvodzovať z rozmanitých výpovedí, aj keď sa len málo podobajú dnešnej odbornej literatúre.

V starších časoch neboli podmienky pre dôsledné systematické usporiadanie vied a ich triedenie ako i „podchytenie“ poznatkov, skúseností. Pri ich odovzdávaní prevládala ústna tradícia. Vzhľadom na uvedenú skutočnosť je napriek tomu možné v dávnej minulosti postrehnúť náznaky či úsilie o akési usporiadanie dobových vedomostí, poznatkov najmä u antických a stredovekých autorov, ktorí sa z pragmatických potrieb snažili ich preniesť do podoby učiva pre školy starovekého a stredovekého typu /neboli to pokusy o systematické usporiadanie vied a ich triedenie/. Koniec - koncov, dobový poznávací fond nebol až do zrodu moderných vied nikdy tak veľký, aby sa nedal zhrnúť do rámca niekoľkých traktátových kníh /na prahu novoveku existovali ešte jediní s dôkladnou znalosťou všetkého dovtedy poznaného/.

Situácia sa zmenila v 19. storočí vznikom novovekých vied. Spravidla sa delili na vedy **konkrétne** /rozvoj konkrétnych vied v skutočnosti nevedol k odstráneniu filozofie/ a **pozitívne** /obmedzovali sa na opis zmyslovo prístupných realít a nie na vysvetlenie faktov/. Novú situáciu vyvolala **racionalistická filozofia** /zakladateľom bol René Descartes /, ktorá prekonala stredovekú nadvládu teológie, odpútala sa od tradičných

kozmogonických predstáv, čo v podstate umožnilo presadiť nové chápanie zmyslu Iudského, ako aj vedeckého poznania. Kritériom pravdy sa stal rozum. Matematika bola považovaná za „čistú“ vedu, nezávislú od skúseností. Descartesovým cieľom bolo založiť jednotnú vedu na matematickej báze. Usiloval sa o racionálne zdôvodnený názor. Išlo o heuristickú metódu v kombinácii s analýzou a syntézou, ktorá spočívala v postupnosti krokov na riešení bádateľských problémov /v matematike, prírodných vedách, náboženstve i etike/. Realita sa začala prejavovať ako vyvíjajúci sa súhrn najrozmanitejších javov. Súčasťou tejto reality sa stalo poznanie a ovládnutie objektívnej /a samozrejme i subjektívnej reality, nakoľko Descartes začínal s bezprostredne danou subjektívnou skúsenosťou jednotlivca/ reality Iudským subjektom. Hoci sa filozofia aj naďalej usiluje o komplexné uchopenie reality, vedecké poznanie sa však rozvíja ako koordinované, systematické usúvzťažnenie zvládnutých poznatkov rôznych vied, vyznačujúcich sa zreteľne vymedzeným predmetom, metodologickým postupom, cieľom atď. Rozvoj vedeckého poznania je zároveň charakteristický aj tým, že jednotlivé vedy sa v ňom v priebehu svojho vývoja rozpadávajú na rôzne čiastkové odbory, čím vytvárajú podmienky pre vznik nových vzájomných vzťahov, súvislostí. V priebehu 19. storočia na tento vývoj reagujú najmä pozitivistí/tvrдили, že vo svojich teóriách sa neopierajú o „abstraktné“ úsudky, ale o „pozitívne“, „kladné“ fakty; odmietanie filozofie bolo v skutočnosti figlom buržoázných filozofov, ktorí sa snažili vpašovať idealizmus do vedy - za zakladateľa sa považuje francúzsky filozof Auguste Comte/, ktorí sa vedecký rozvoj usilujú priblížiť pomocou tzv. klasifikácie vedných odborov. Iudskému poznaniu tieto klasifikačné pokusy umožnili zreteľnejšie pochopiť rozdiely medzi vedami, ale aj existenciu rôznych kooperačných vzťahov, polarít.

⁶ Elschek, O.: Hudobná veda v súčasnosti. Veda Bratislava 1984, s. 321.

Do popredia vystúpil najmä rozdiel medzi vedami **formálnymi a reálnymi**. Vedy prvého typu, modelujú abstraktnú štruktúru súvisiacu s rôznorodými javmi. Skúmajú iba čistú formu, štruktúru súvislostí /patrí k nim napríklad matematika a formálna logika/. Reálne vedy zameriavajú pozornosť najmä na čiastkové predmetné pole. Podľa charakteru predmetu sa reálne odbory delia na **vedy prírodovedné a humanitné**. Novokantovský orientovaný nemecký filozof 19. storočia Wilhelm Windelband pochopil túto dvojicu tak, že za základ prírodovedných vied považoval **nomotetické metódy** /z gréckeho „nomos“ = poriadok a „thetos“ = daný/ a za základ humanitných odborov okruh **metód idiografických** /z gréckeho „idios“ = vlastný, čiastkový, zvláštny a „grafó“ = píšem, zaznamenávam; týmto označením sa naznačovalo, že poznávaním ľudských a spoločenských skutočností vlastne zaznamenávame zvláštne, viac - menej neopakovateľné javy a udalosti/. Vedecká skúsenosť postupne začala poukazovať aj na to, že niektoré vedy pre svoj rýchlejší a spoľahlivejší rozvoj potrebujú tzv. **pomocné vedy**⁷.

Dnes vieme, že predstavy, ktoré vznikali v počiatkoch obdobia modernej vedy, boli nielen v mnohých pohľadoch schematické, ale i často naivné. Ukázalo sa tiež, že rozdiely medzi jednotlivými vedami nemožno absolutizovať, lebo hranice medzi vednými odbormi a ich skupinami nie sú ohraničené. Napríklad muzikológia: je ponímaná ako humanitný odbor, avšak svojimi akustickými a psychofyziologickými výskumami zasahuje aj do sféry prírodovedného výskumu. Ďalej možno poukázať na zmeny či premeny v prístupe k tzv. pomocným vedám, ktoré spočívajú v tom, že akákoľvek veda sa môže v určitých bádateľských situáciách dostať do pozície pomocného vedného odboru. V interdisciplinárnej spolupráci z uvedeného vyplýva, že zmenené pozície jednotlivých vied umožňujú aj vedám odlišných typov a rôznej úrovne uskutočňovať nielen zovšeobecnenia, ale i poskytovať vzájomnú odbornú pomoc.

⁷ Ako prvý ich začal uvádzať Guido Adler

V 20. storočí sa praktickým aplikáciám vedeckého výskumu ako aj niektorým netradičným prejavom, ktoré vznikali z tohto vzťahu venovala už väčšia pozornosť. Vedecké poznanie sa napríklad začalo prejavovať ako výrobná sila, ako spoločenský organizujúci faktor, ale aj ako možnosť, ktorého výsledky je možné zneužiť /zbrane, drogy, negatívny vplyv na zdravie, životné prostredie atď./. Jednostranne sa nezdôrazňuje ani úloha racionality, nakoľko sa zvýšil význam fantazijnej kreativity a intuície. Zároveň sa začalo pripúšťať, že vedeckým štúdiom reality sa poznávanie nevyčerpáva.

Umelecké diela dokážu taktiež vypovedať o človeku, o ľudskej spoločnosti - často oveľa účinnejšie ako vedy zapodievané sa týmito fenoménmi/ hoci v umení má racionalita tiež dôležité miesto/. Umenie totiž vo svojom celku poukazuje prostredníctvom umeleckých diel na mnohorozmernosť a mnohovýznamovosť skutočnosti, čím narušuje utilitárne významové stereotypy. Stáva sa však stimulom hľadania nových významov skutočnosti a tiež školou rozvoja ľudskej tvorivosti. Tieto vzťahy vystupujú do popredia nielen z dynamiky vývoja vedy, ale tiež aj z toho, že jej nové funkcie vznikajúce z jej rozvoja narušajú zaužívané väzby medzi vedou a kultúrou, medzi vedou a vzdelaním a výchovou ako aj medzi poznaním a hodnotovou orientáciou. V mnohých prípadoch to vyplýva z toho, že súčasná veda pripúšťa osvojenie si prísne formalizovaných postupov a techník s uvoľnenejším umeleckým myslením, ktoré je schopné preklenúť tradičné bariéry. Napríklad ilúzie o schopnosti vied objasňovať všetky stránky reality priamočiaro, nepretržite so všetkou podrobnosťou atď.

Zmenu pozorujeme aj v procese štiepenia vedných disciplín na ďalšie pododdbory a ich vzájomných vzťahov, nakoľko mnohé z nich sa stali súčasťou zložených vedných odborov. Nové tendencie sa prejavujú najmä v tom, že niektoré čiastkové výskumné úlohy sa nerealizujú v rámci tvoriacich sa vied, ale

na báze vznikajúcich a rýchlo sa pretvárajúcich interdisciplinárnych vzťahov. Za tejto situácie sa stávajú iluzornými i najprecíznejšie klasifikácie vied.

Sú nahradzované dynamickejšími modelmi, kde ich vetvenie je väčšinou ponímané orientačné, v širších interdisciplinárnych komplexoch. Z uvedeného vyplýva, že v tomto dynamickom a premenlivom procese pociťujeme čoraz viac zložitejšie prepojenia a namiesto zreteľných vzťahov rýchlo sa preskupujúce interakcie.

O hudobnej pedagogike vieme, že sa ako veda začala profilovať až po vzniku iných špeciálnych vedných odborov. Jej zaradenie do systému vedného poznania bolo problematické, nakoľko sa ako disciplína prejavovala nevyhranene, s neujasneným ohraničením svojho predmetu. Stručne povedané ako disciplína, v ktorej prevažovali znaky hybridného a problematického charakteru. Dnes si namiesto hybridnosti a problematickosti odboru už skôr uvedomujeme jeho veľkú elastickejšť, otvorenosť, dynamickosť v systéme vedeckého poznania. Tieto perspektívne vlastností sa nasledujúcich častiach pokúsime bližšie popísať a zhodnotiť.

Názov: Hudobná pedagogika I
veda o hudobnej výchove

Autor: Jozef Vereš

Zodpovedný redaktor: Alena Janičiková

Technická úprava: Edmund Newman

Odporučili do tlače: Helena Červeňová,
Mária Strenačíková

Nakladateľ: RZ SHÚ Nitra

Rok vydania: 2004

Vydanie: prvé

Rozsah: 122 strán, AH -16

Náklad: 150 ks

Tlač: Oto KANÁS-Polygraf. služby

ISBN 80 - 969174 - 6 - 3